Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Olli Sorainen
hallitusneuvos
TEM

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 22.10.2018

Luonnonmarjanpoiminnan tilanne

1 Taustaa

Thaimaalaisten poimijoiden käyttö luonnonmarjanpoiminnassa alkoi vuonna 2005, jolloin virolaisten, venäläisten ja suomalaisten kiinnostus kaupalliseen luonnonmarjanpoimintaan oli jo hiipunut. Schengen-viisumia ei ollut eikä ole tarkoitettu työntekoon, mutta toisaalta perusteita jättää viisumi myöntämättä marjanpoimintaa varten ei myöskään ole. Poimijoilla ei ole oleskelun vaatimia varoja tullessaan, mutta useimmat pystyvät hankkimaan ne Suomessa marjoja poimimalla. Muut Schengenmaat eivät tiettävästi ole esittäneet Suomelle vastalauseita poimintaviisumien myöntämiselle thaimaalaisille.

Thaimaalaisten luonnonmarjanpoiminta ja poimijoiden huono kohtelu nousivat nopeasti otsikoihin. Kyläyhteisöt ja maanomistajat olivat huolissaan jokamiehenoikeuden ”väärinkäytöstä” kaupalliseen toimintaan.

Viranomaiskonsultaatiot aloitettiin heti ulkoministeriön johdolla. Viranomaistoiminnan näkökulmasta ongelmana oli, että kun Suomen ulkomaan edustusto oli myöntänyt viisumin, poiminta ja poimijat Suomessa eivät kuuluneet minkään viranomaisen vastuulle. Poimintaa ei ole katsottu työsopimussuhteessa tapahtuvaksi.

Vuonna 2013 lehdistössä kerrottiin laajemmista ongelmista eräässä yrityksessä. Noin 50 yrityksen kutsumaa poimijaa haastoi yrityksen oikeuteen muun muassa liian pienistä poimintatuloista. Tapahtuman johdosta ulkoministeri Tuomioja ja työministeri Ihalainen asettivat selvitysmiehen (Markku Wallin) pohtimaan poimijoiden aseman parantamista ja kasvavan marja-alan toimintaedellytysten turvaamista. Selvitysmiehen pääehdotus oli poiminnan muuttaminen työsuhteiseksi.

Vuonna 2015-2017 kausityödirektiivin toimeenpanon yhteydessä pohdittiin luonnonmarjanpoiminnan työsuhteistamista, ministerit Risikko ja Lindström kuitenkin sopivat palaavansa asiaan myöhemmin.

TyV käsitteli selvitysmiehen raportin 2014, ja tämän jälkeen antoi TEM:lle luonnonmarjanpoiminnan koordinaatiotehtävän yhdessä UM:n kanssa. Tehtävän toimeenpanemiseksi TEM ja UM muun muassa käynnistivät aiesopimusmenettelyn. Aiesopimuksen ovat allekirjoittaneet käytännössä kaikki ne yritykset, jotka kutsuvat Suomeen poimijoita Thaimaasta. Aiesopimusta päivitetään yhteistyössä yritysten ja

Thaimaan suurlähetystön kanssa joka vuosi poimintakauden päätyttyä. Seuraava päivityskokous on 28.11.2018 Oulussa. Aiesopimusmenettelyn myötä yritysten kilpailuedellytyksiä ja poimijoiden ansioita ja olosuhteita on saatu parannettua huomattavasti. Aiesopimus on käännetty englanniksi ja thai-kielelle ja on netistä julkisesti saatavissa.

Lisäksi TEM on vuonna 2014 antanut Pohjois-Pohjanmaan TE-toimistolle valtakunnallisen erityistehtävän avustaa UM:ää ja edustustoja metsämarjanpoimintaan liittyvien viisumien myöntämisessä ja aiesopimuksen noudattamisen seurannassa. TEM:n 2016 myöntämällä määrärahalla TE-toimistossa tehtävää hoitaa yksi kokopäiväinen virkamies. Käytännössä TE-toimisto käy läpi yritysten viisumihakemusten liitteeksi antamat ennakko- ja jälkiselvitykset ja antaa niistä lausunnon edustustolle. TE-toimisto kerää poimintakausien tulkin avulla jälkeen suoraa palautetta poimijoilta Helsinki-Vantaan lentoasemalla. Lisäksi TE-toimisto muun muassa koostaa yleisen raportin poimintakaudesta. Seuraava raportti valmistuu loppuvuonna 2018.

Tammikuussa 2018 Keski-Suomen käräjäoikeus tuomitsi hankasalmelaisen marjayrittäjän 26 ihmiskaupparikoksesta ja muista vähäisemmistä rikoksista. Tapahtumat sijoittuivat poimintakauteen 2016. Tuomittu oli allekirjoittanut aiesopimuksen tekovuonna, mutta ei enää sen jälkeen. Tuomio ei ole lainvoimainen, koska sekä tuomittu että syyttäjä ovat valittaneet tuomiosta. Tuomiolauselman keskeiset kohdat huomioitiin tammikuun 2018 aiesopimuksen päivityksessä muun muassa siten, että yritykset sitoutuivat olemaan osallistumatta poimijoiden matkan rahoitukseen. Lisäksi majoituksen ja elintarvikehuollon laatustandardeja nostettiin.

Kun oikeudenkäynti oli vielä kesken, Thaimaan viranomaiset julkaisivat netissä thaikielisen varoituksen Suomeen lähtemisen vaaroista. Varoitus uudistettiin kaudelle 2018.

2 Poimintakausi 2018

Kuluneella poimintakaudella Suomessa Thaimaan kansalaisille myönnettiin hieman alle 2 500 viisumia luonnonmarjanpoimintaan. Lisäksi arviolta muutama sata viisumivapaata ukrainalaista sekä joitain virolaisia poimi luonnontuotteita Suomessa. Marjanpoiminta-aikaan lisääntyvät myös perhevierailuja varten Thaimaassa myönnettävien viisumien määrä, ja on oletettavissa, että ainakin osa näistä henkilöistä myös poimii luonnontuotteita.

Kulunut poimintakausi on ollut rauhallinen. Viranomaisyhteistyö marja-alan yritysten kanssa on ollut rakentavaa. Poimijoilta ei ole tullut merkittävää kielteistä palautetta eikä kielteisiä otsikoita ole ollut. Poimijapalaute lentokentällä on kerätty, vuoden 2018 loppuraportti ei ole vielä valmistunut.

Uutena asiana vuonna 2018 on ollut Thaimaan viranomaisten halu rajoittaa Suomeen lähtevien poimijoiden määrää. Thaimaan työministeriö on jo useana vuotena soveltanut Suomeen lähtevien poimijoiden osalta maastalähtölupamenettelyä, mutta uutta oli, että lähtölupakiintiötä pudotettiin viime vuoden 3 500:sta tälle vuodelle 2 500:an. Aluksi kiintiö oli vain 2 000, mutta TEM:in ja Suomen Bangkokin edustuston neuvoteltua Thaimaan työministeriön kanssa kiintiötä nostettiin 500:lla.

Perusteluna maakiintiön laskemiselle Thaimaan viranomaiset ovat ilmoittaneet, että Suomen viranomaiset eivät ole vastanneet vaatimukseen muuttaa poiminta työsuhteiseksi tai muuten varmistaa se, että poimijat nauttivat vastaavaa suojelua kuin työsuhteisilla työntekijöillä on. Thaimaan viranomaisten mukaan parhaat edellytykset turvata poimijoiden ansiot ja kohtelu on muutamalla suurimmalla marjayrityksellä.

3 Uusia haasteita

Thaimaan suurlähetystö osallistuu yritysten kanssa käytäviin palaute- ja muuhun neuvotteluun sekä aiesopimusmenettelyyn. Yhteistyö on myös Thai-suurlähetystön kanssa ollut rakentavaa.

On kuitenkin osin haasteellista, että hyvin toimivan aiesopimusmenettelyn oheen Thaimaan viranomaiset ovat tuoneet rinnalle oman erillisen vaikuttamismenettelynsä. Aloitteet eivät niinkään ole perustuneet dialogiin Suomen viranomaisten ja yritysten kanssa. Vaikuttamismenettelyyn liittyen on järjestetty erillisiä neuvotteluja TEM:n, UM:n ja Thaimaan viranomaisten kanssa.

Thaimaan työministeriö on jo ilmoittanut, että ensi vuodeksi Suomen kiintiö on enintään 2 000 ja että kiintiön määrittelee Thaimaan suurlähetystö Helsingissä. Kiintiön määrittelyssä huomioidaan se, ovatko Suomen viranomaiset ottaneet käyttöön työsopimusmallin tai onko muuten varmistettu se, että poimijat nauttivat vastaavaa suojelua kuin työsuhteiset työntekijät. Mukana on edelleen myös se, että poimijoita ei tulisi kohdistaa muille kuin muutamalle suurimmalle yritykselle Suomessa.

Marja-ala on Suomessa kasvuala. Alan pk-yritysten yhteenlaskettu liikevaihto vuodessa on tällä hetkellä noin 250 M€. Alan taloudellista merkitystä lisää se, että yritykset sijaitsevat harvaan asutussa osassa Suomea ja työllistävät myös lukuisia paikallisia asukkaita marjanjalostuksen eri tehtävissä.

Marjateollisuuden raaka-aine tulee pääosin thaimaalaisten poimijoiden poimimana. Ennakoimattomuus raaka-aineen saannissa on merkittävä haitta yritysten toiminnan ja investointien suunnittelulle. Yritykset ovatkin eri keinoin alkaneet valmistautua epävarmuuden hallintaan muun muassa suuntaamalla rekrytointiponnisteluja pois Thaimaasta. Ennakoimattomuus ja maakiintiöpäätöksen viivyttäminen vuosittain aiheuttaa myös epävarmuutta ja taloudellista haittaa poimijoille, jotka Thaimaassa valmistelevat Suomeen lähtöä.

4 Kehittämismalleja

Siirtyminen työsopimussuhteisuuteen olisi mahdollista toteuttaa lainsäädännöllisesti eri tavoin. Ruotsin kokemukset työsopimussuhteisuudesta viittaavat kuitenkin siihen, että kaikki ongelmat eivät välttämättä ratkeaisi. Kokemuksia on saatu niiltä suomalaisilta marjayrityksiltä, jotka toimivat myös Ruotsissa sekä niiltä muutamalta poimijalta, joilla on kokemusta kummaltakin puolelta rajaa. Mallien hyviä ja huonoja puolia on eritelty alla.

1) Nykymalli: poimijat yksityisyrittäjiä, aiesopimus

Hyvät puolet	Huonot puolet
• Hyvällä poimijalla mahdollisuus hyviin ansioihin • Poimijalle maksetaan ansio Suomessa • Yhteistoimintamenettely yritysten ja viranomaisten kesken • Toiminta vakiintunutta. • Tapahtuu jokamiehenoikeuden puitteissa • Poimijalla ei verovelvollisuutta Suomeen, kutsujalla ei veromuodollisuuksia	• Monet poimijat luulevat olevansa työsuhteessa • Riski huonoista ansioista yksin poimijalla • Ei voida estää välikäsien veloituksia poimijoilta • Valvontatoimivaltaa ei millään viranomaisella Suomessa • Thaimaan viranomaiset vastustavat mallia ➔ asettavat maakiintiön ➔ poimijoiden huonosti ennakoitavissa • Kielteisen julkisuuden riski suuri • Schengen-viisumi rajoittaa kansallista harkintaa (esim. lähtömaat) • Poimijalla ei verovelvollisuutta Suomeen

2) ”Ruotsin malli”, työsopimus

Hyvät puolet	Huonot puolet
• Poimijalla työlainsäädännön turva (palkka, työaika ja muut työehdot) • Mahtuisi jokamiehenoikeuden puitteisiin • Aluehallintovirasto valvoo työlainsäädännön noudattamista • Työnvälitysmaksujen periminen kriminalisoitu • Työnantajan järjestettävä työvälineet veloituksetta • Thaimaan viranomaiset puoltavat ➔ maakiintiöstä päästäisiin ehkä eroon • Lainsäädännöllisesti helppo toteuttaa • Poimijalla ei verovelvollisuutta Suomeen, mahdollisesti kuitenkin hankittava verokortti	• Iso periaatteellinen muutos, poliittisesti hankala toteuttaa • Kun työllistetään suoraan, työnantajalle hallinnollista taakkaa palkkahallinnosta jne. • Ei mahdollisuutta estää lähetetyn työvoiman käyttöä, mikä tekee tyhjäksi palkkaehtojen valvonnan (työnantaja ulkomailla) • Kaksi normistoa? 1) suoraan työllistetyt – kausityölaki, 2) lähetetyt työntekijät – muu laki • Poimijoiden ansiotaso ei välttämättä nousisi lainkaan • Poimijalla ei verovelvollisuutta Suomeen

Ilmeisesti myös kolmas tie ilmeisesti voisi olla mahdollinen. Tästä mallista on epävirallisesti keskusteltu joidenkin aiesopimusmenettelyyn osallisten kanssa, mutta minkään tahon varsinainen aloite se ei ole.

3) Nykymalli lisättynä ”marjanpoimintalailla”

Hyvät puolet	Huonot puolet
• Hyvällä poimijalla mahdollisuus hyviin ansioihin • Poimijalle maksetaan ansio Suomessa • Laissa määriteltäisiin viranomainen, jolle kuuluu valvonta • Mahdollisuus säätää epäkohtien estämisestä (välitysmaksut, ansioriski jne.) • Mahtuisi jokamiehenoikeuden puitteisiin • Poimijalla ei verovelvollisuutta Suomeen, kutsujalla ei veromuodollisuuksia • Teknisesti ja periaatteellisesti ei ilmeisesti olisi iso kysymys	• Sääntelyn määrä lisääntyisi • Thaimaan viranomaisten kanta ei ole tiedossa, ajatusta ei ole esitelty heille • Poimijalla ei verovelvollisuutta Suomeen

Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland • www.tem.fi 22.10.2018 9

Liite: Päivitetty aiesopimus